

Bene Zoltán:

Hozzászólás

Nyílt és perdöntő levél egy nagy horderejű tudományos vitában

Mélyen Tisztelt Uraim!

Nyilván túlságosan messziről kezdem, és túlságosan messzire jutok, valószínűleg nehéz lesz követniük, de ezt nézzék el nekem. Sem az íráshoz, sem az írásomban felvetendő témához nem értek annyira, mint szeretném, és mint üdvös volna... Szóval:

Kelemen Klaudia Katalin akkor tette le legutolsó vizsgáit a Régészeti Tanszéken, amikor visszatértem három hónapos külföldi ösztöndíjamról, amelyet tulajdonképpen az ő orra előtt halásztam el. Ez nem is lett volna akkora baj, ha történetesen Kelemen Klaudia Katalin nem a feleségem. Így azonban visszatértemkor még mindig a hosszúra nyúlt „haragszom rád”-állapotban tengődtünk. Míg távol voltam, Kelemen Klaudia Katalin mindössze egy alkalommal keresett, akkor is csak azért, mert véletlenül olyan pillanatban nyomta meg mobiltelefonján az egyik a gombot, amikor semmi esetre sem szeretne volna megnyomni, ám, hogy úgy mondjam, megremegett az ujjá. Ennek megfelelően telefonos társalgásunk kurtára sikeredett, és csak még jobban elmérgesítette a helyzetet kettőnk között.

Mindez, persze, nem tartozik szorosan a tárgyhoz, de világéletemben szószátyár fickó voltam, aki imád fölöslegesen fecsegni, idegeire megy a komoly embereknek, és nem képes megszívlelni Hans Sachs mester igencsak megszívlelendő tanácsát, melyet *A nagyorrú doktor* című remekműve konklúziójaként tár ország-világ elébe. Hogy mi az, el nem mondhatom, mert Hans Sachs mesterrel ellentétben nekem kerülnöm kell a vulgáris beszédet, ha nem akarom még inkább magamra haragítani a tisztelt hölgyeket és urakat. Mindazonáltal valamelyest az előbb elmondottak mégiscsak ide tartoznak, hiszen mindezzel azt kívántam megvilágítani, miért csak most tárom a nyilvánosság elé a birtokomba jutott, a tudomány és az emberiség szempontjából (némi jóhiszemű túlzással) felbecsülhetetlen értékű dokumentumokat. Aki előtt még mindig homályba burkolózna szerény mondanivalóm értelme, és úgy véli, sok beszédnek sok az alja, annak kedvéért inkább kezdem az elejéről. Már csak azért is, mert egy kiváló barátom, akivel egykor elválaszthatatlanok voltunk, s aki az irodalmat és a történetmesélést jól, nálamnál legalábbis jobban értő ember, azt a tanácsot adta, hogy ha széles tömegek számára óhajtom világossá tenni szavaim értelmét, legjobb, ha szépen sorjában elmondok mindent, tagoltan, lassan; míg ha csak a kiválasztott kevesekhez kívánok beszélni, úgy össze-vissza kalandozhatok. Én úgy vélem, mind ezekhez, mind azokhoz szeretnék szólni, így aztán szépen, sorban adom elő mindazt, amit tudok, hiszen ha ezen módszer eredménye az áhított Megértés, a Csodálatos Megvilágosodás a széles tömegek visszafogottan barázdált agyának útvesztőiben, akkor a kiválasztott kevesek előtt sem maradhat rejtve ilyenformán előadott szavaim amúgy talán rejtőzködő természetű lényege.

Tehát.

Talán azzal kezdeném, hogy feleségem, Kelemen Klaudia Katalin, aki szép reményű történelem-könyvtár szakos tanárnőnek indult, egy napon a fejébe vette, hogy megpróbálkozik a régészettel, minden titokzatos tudományok között az egyik legtitokzatosabbal. S mivel igen éles eszű, ráadásul ernyedetlen szorgalommal megáldott és határozott nő, elhatározását tett követte: minden különösebb nehézség nélkül abszolválta a felvételit, s

utána rendre az összes vizsgát az archeológia rettegett professzorai előtt. Én magam akkoriban már második éve küzdöttem a diplomámért ugyanezen az egyetemi szakon, de mivel vizsgáim jelentős részén hallatlan, vérlázító, sőt, szégyentelen készületlenségről tettem tanúbizonyságot, korántsem lehettem meggyőződve tanulmányaim sikeres végkifejletéről. Éppen ezért ért villámcsapás gyanánt, hogy öt év elteltével, az utolsó szemeszterben én nyertem el a fentebb már említett ösztöndíjat, amire feleségem mellett több más, nálam jóval esélyesebb és érdemesebb hallgató is pályázatot nyújtott be. Ám azzal, hogy elnyertem az ösztöndíjat, nem csak azt értem el, hogy halálosan és örökérvényűen összevesztem Kelemen Klaudia Katalinnal, mindaddig szerető hitvesemmel, hanem lemaradtam arról a megszállott kutatómunkáról is, amit feleségem néhai Dr. Márki Sándor professzornak, a Magyar Tudományos Akadémia hajdan jeles tagjának, többek között az *Ókor története* című, a maga korában és nemében remekbe szabott munka szerzőjének egykori lakásában talált iratok közt végzett.

Ez a lakás a budapesti Hollán Ernő utca egyik bérházának harmadik emeletén található, s Márki professzor úr mindössze egy hétig lakott benne. Feleségem egyik rokona ellenben hosszú éveken keresztül élt a lakásban, s egy reggel arra ébredt, hogy unja az egészset, ezért teljes felújításba fogott, nem sajnálván nehezen összekuporgatott pénzét és drága idejét. Ennek a nagyszabású vállalkozásnak a során derült fény arra a romantikus tényre, hogy a lakás legkisebb szobája azért olyan apró, mert egy részét valaha valakik befalazták. Ebben a befalazott részben fedezte fel Kelemen Klaudia Katalin Márki Sándor professzor elhagyott vulkánfiber kofferjét, amely telis-tele volt kéziratokkal. Rögvest el kérte rokonától a táskát, s mikor hazavitte, azon nyomban nekilátott a napvilágra került, dohos, málladozó papírkötegek rendszerezéséhez – könyvtár szakos hallgató korában ugyanis kitörölhetetlenül lelkébe égett a különféle dokumentumok osztályozásának és leírásának vágya, mi több: égető szüksége. Egy szó mint száz, ezen papírok között talált néhányat, amelyek nem Márki professzortól származtak, s ezeket gondosan egy dobozba helyezte, azzal a tiszteletre méltó szándékkal, hogy miután a többivel végzett, akkor veszi elő újra a félretett írásokat. A dobozt az én íróasztalom bal alsó fiókjában helyezte el, nehogy elkeveredjen, vagy esetleg édesanyja (akivel egy háztartásban éltünk, és krónikus takarítási mániában szenvedett) kidobja, ha esetleg hasznavehetetlen kacatoknak nézi a doboz tartalmát, amire, tapasztalataink szerint, erős és leküzdhetetlen hajlamot érzett. Ily módon az elkövetkező hetekben a doboz ott pihent asztalom fiókjában, még hozzá a bal alsóban, miközben Kelemen Klaudia Katalin, haragvó hitvesem szorgosan dolgozott a többi irománnyal, tanult a vizsgáira, könnyedén letette őket, jelesre államvizsgázott, közben mindvégig erősen orrolt rám, és, ha nem is elégedetten, ám feltétlenül zavartalanul élte az életét. S én ekkor egyszer csak hazatértem, majd egy hét elteltével, amikor végleg eldőlt, hogy a segítsége nélkül esélyem sincs arra, hogy sikerrel vegyem a hátralévő szigorlatok és kollokviumok képezte eget verő akadályokat, nem is beszélve az államvizsgáról – kibékültünk.

Itt csúsztatott közbe a hiba. Tudniillik kibékülésünk éppoly viharos és végleges volt, mint korábban az összeveszésünk, és az ekkora, orkán-erejű, hurrikán-léptékű égszakadásokat és földindulásokat bizony az emlékezet is megsínyli, különösen az olyan finom, érzékeny memória, amilyennel Kelemen Klaudia Katalin rendelkezik. Ennél fogva feleségem bizony megfélelkezett az íróasztalom fiókja mélyén lapuló dobozról, s a benne heverő papirosokról. Így eshetett meg, hogy fél év elteltével, amikor az a bizonyos sólyomdombi nevezetes (és Önök által bizonyára alaposan és jól ismert) lelet foglalkoztatta a teljes magyar archeológus-társadalmat, mi éppen úgy tanácstalanul álltunk a rejtély előtt,

mint mindenki más. – Pedig a megoldás ott hevert az íróasztalom bal alsó fiókjában, egy csúnya cipősdobozban, fehér madzaggal átkötve!

Teltek-múltak a hetek, hónapok. Egy téli reggelen Kelemen Klaudia Katalin sugárzó mosollyal az arcán közölte velem, hogy Skóciába utazik két hónapra, az edinburghi egyetemre. Ez a sugárzó mosoly nekem nagyon fájt, de ha erről kezdek beszélni, attól tartok, nagyon eltávolodom a témámtól. Elég az hozzá, hogy a feleségem elutazott, magamra hagyott engem friss munkahelyemmel, rendszerető édesanyjával és tunyaságom fenyegető kísértetével. Nehezen viseltem mindazt, ami rám szakadt, s egyik este szórakozottan kihúztam íróasztalom (általában a használaton kívül rekedő) bal alsó fiókját, s ily módon kezembe került a rút doboz, melyben egykor cipő, most viszont néhány irat pihent. Kiemeltem, az ágyhoz vittem, szórakozottan felbontottam. A kezembe kerülő első papírfecni feliratát képtelen voltam kisilabizálni, de meglehetősen érdekes jelek sorakoztak rajta, vagy, mindenesetre, érdekesnek tűntek. Miközben forgattam, vizsgálgattam, azok a papirusztekercsek és függelékeik jutottak eszembe, amelyekkel akkor már évek óta foglalkoztam. Ezekre a szóban forgó, sűrűn teleírt árkusokra Görögországban, a nászutunkon bukkantunk rá merő véletlenségből, Kelemen Klaudia Katalin meg én. A papiruszra írt szövegek egy bizonyos Amenemhát nevű egyiptomi emlékiratai voltak, s ezekhez többen fűztek megjegyzést egy-egy kis darab papiruszon és papíron, én pedig nagy kínok árán az egész szakramentum magyarra fordításának a vége felé közeledtem már abban az időben, amikor az ominózus doboz előkerült. Tudom, hogy az egyiptomi sem tartozik szorosán a mondandóhoz, pusztán arra szerettem volna a segítségével rávilágítani, miért keltették fel érdeklődésemet a kicsiny, bűdös, megviselt papírdarabok, amiket a cipősdobozban találtam.

Azt viszont nem tudom kielégítően megmagyarázni, hogyan kapcsoltam össze a cipősdoboz enyészet-kóstolta tartalmát a sólyom-dombi nevezetes lelettel. Azt hiszem, talán az Élet és Tudománynak éppen az a száma heverhetett az ágyam mellett, amely közli azokat a nemrégiben előkerült, gigantikus csontokat és szép vonalú tengeri kagylókat ábrázoló fényképeket, amelyek – a hátoldaluk feliratainak tanúsága szerint – a Sólyom-dombon készültek; valamint egy gyorsírásos üzenetet. Ezen utóbbiban egy ismeretlen arra kér egy névtelen professzort, hogy a Sólyom-dombon előkerült leletek (azaz a fényképeken látható tárgyak) meghatározásában legyen neki és társainak segítségére. Ennek a cikknek a látványa vezethetett engem később oda, hogy összekapcsoljam a cipősdobozt és a Sólyom-domb rejtélyét. Ámde lehetséges az is, hogy csak most próbálom ezzel magyarázni a felfedezésemet, mert nem mondhatom ki, amit valójában hiszek. Mármost azt, hogy valamiféle belső sugallatra kezdtem el ilyen irányban vizsgálódni, és szunnyadó tehetségem hirtelen fellobbanó tűzének gyenge fényű lángocskájánál pillantottam meg azt az egyetlen utat, azt a keskeny kis ösvényt, amelyre csak rá kellett lépnem, hogy a megoldásig jussak.

Most már nem is húzom tovább az időt! Elárulom, hogy a dobozból előbújó kéziratok között leltem fel egy bizonyos gróf Bujáky Sándornak egy hosszú levelét, amelyet Márki Sándor professzorhoz, a pesti egyetem rendes tanárához írt, a keltezés szerint Alexandriából, 1894. augusztusának idusán. Be kell vallanom, hogy a gróf neve számomra egyáltalán semmit nem jelentett, de egyiptomi kötődése a fent említett okokból elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy a levelet elolvassam. Íme, most Önök elé tárom a gróf írásának lényegét:

„Azt hiszem, nyomra bukkantam, kedves Barátom, noha akár cáfolhatatlan bizonyítékokról is beszélhetnék. Bár Ön nem sokra becsüli az én elképzeléseimet, s tudom, nem is rajong annyira a Nílu-

sért, mint jómagam, mégis Önt választottam ki arra, hogy első kézből ismerje meg mélyebben nézeteimet és bizonyosságaimat.

Mint talán tudja, kutatásaim kiindulópontja Hérodotosz híradása a Nékó fáraó nevéhez köthető Afrika-expedícióról. Úgy véltem, s eme vélekedésem az idők során bizonyossággá érett, hogy amiképpen Nékó hajósai körbehajózhatták Afrikát, úgy másbóvá is eljuthattak.”

Bocsánatukat kérem, hogy félbeszakítom a levelet, de nem állom meg, hogy ne vessek közbe itt egy nevet: Thor Heyerdahl nevét. Nyilván Önöknek is eszükbe jut ezen a ponton, mivel azonban én nem csupán a kiválasztott kevesekhez intézem szavaimat, kötelességemnek érzem, hogy ezt a nevet ezen a ponton megemlítssem, mielőtt folytatom a megtalált levél ismertetését. Szóval:

„Kutatni kezdtem, mi az, ami biztosan Egyiptomból származhat a Földön, vagy Egyiptom által került olyan égtájakra, ahol nem gondolnánk, hogy bármi, amivel találkozunk, a Nílus partjáról eredhet. Az első nyom Boticelli Vénus-képe volt, hiszen Vénus kagylóját formázó ábrákat találtam Felső-Egyiptomban. Igaz, ez lehet véletlen is. De néhány éve egy teljes egyiptomi bárkára bukkantam a Vörös-tengerben, s a bárkán számtalan korsóra, amely obszidiánnal és borostyánnal volt tele, amiből arra következtettem, hogy egy kereskedőhajóra akadtam. A borostyán és az obszidián természetes dolog egy ilyen hajón, de én néhány nap múltán egyebet is találtam: kagylókat és csigákat, hihetetlenül hatalmas mennyiségben! És hol használják fizetőeszközként a kagylót és a csigát? Óceániában, mint azszal Ön is tisztában van, kedves Barátom.

Ez azonban még kevés az üdvösséghez. A lényeg most következik.

Van énnekem egy birtokom otthon, a Duna alsó folyásánál, szép, vadregényes vidéken. Azon a birtokon emelkedik a Sóllyom-domb. Egyszer az egyik pásztorom gyönyörű kagylókat kapart ott elő a talajból. Ezek láttán én felfegyvereztem ásókkal a házám népét, mindannyian odamentünk, ahol a pásztorom turkálta a rétet, és ástunk, kurkásztunk, keresgélünk. Újabb kagylók és csigák fordultak ki a földből, a kagylók közt nem egy a Boticelli-féle Vénus-kagylót idézte. Később csiszolt obszidián- és borostyántárgyakat leltünk, végül valamiféle csontokat. A csontok bizonyosan madárcsontok, de olyan óriás méretűek, hogy akkora csontjai még a struccnak sincsenek! Ezen a ponton, úgy éreztem, elakadtam, levelet írtam hát menten egy pesti barátomnak, kiváló ornitológusnak, de érdemi választ nem kaptam. Végül tavaly, Új-Zélandon jártamban ébredtem rá, miféle gigászi madárnak lehetek ilyen roppant csontjai: nem más nevezetes teremtmény, mint az új-zélandi moa csontvázát alkották efféle behemót csontok. A moát azonban a maorik idestova száz esztendeje kiirtották! De miképpen kerülhetett a Duna alsó szakaszához moa-csont? Erre egy fél éve találtam meg a választ.

Fél esztendővel ezelőtt ugyanis visszatértem a régi leletemhez, a bárkámhoz a Vörös-tengerre, de ezúttal a tengerpartot is alaposabban átkutattam. Ókori falvak nyomait kerestem. Hát, találtam is, s embereim nagy mennyiségben ástak elő a valahai házak környékéről ugyanolyan csontokat, mint amilyeneket a Sóllyom-dombon túrtunk ki a földből, s amelyeket egyébiránt le is fényképeztem újdonszerű masinám segítségével. Ezeket a fotográfiákat mellékelten elküldöm Önnek, mélyen tisztelt Barátom, s postázzom még néhány kiváló koponyának.

Mi következik mindebből? Semmi egyéb, mint az, hogy az ókori Egyiptom kapcsolatban állt Óceániával, a Duna-deltával, az Al-Dunával – az egész világgal!

Nos? Mit szól Ön hevenyészett elbeszélésemhez? Úgy véli, lehet más magyarázat? Nem gondolja, hogy a problémát megoldottam, az emberi kultúra egyetemességét Napnál világosabban, ékesen bebizonyítottam? Remélem, nem keserít el!

Maradok tiszteltel stb. stb.”

Ez, ennyi a gróf levelének veleje. De ezzel még nem szakad vége a cipősdoboz ajándékainak, melyekkel elhalmozta a tudományos világot! Tudniillik találtam egyéb feljegyzéseket is. Levelezgetést, kötelezvényeket, számlákat. Ezekből kerekedik ki igazán a történet.

Ahogy egymás mellé raktam a dobozban lapuló papírokat, felfedeztem, hogy a gróf levele egyedülálló terjedelmű, mert a többi mind igen rövidke: úgy tucatnyi kéz tucatnyi nyúlfarknyi, néhány soros firkálmánya. Ezek nagy részét fiatal, az írott szó világában otthonosan mozgó, az írásban gyakorlott emberek jegyezték le, velem nagyjából egyidősek, más részét pedig szálkás betűket rajzoló, íráshoz nemigen szokott kezek. Az egyik fecnin példának okáért egy hajóskapitány öt liter rumért cserébe kötelezi magát, hogy annyi kagylót szállít valami fiataluraknak, amennyit csak akarnak; egy másikon valami Rozálról van szó, akibe olyan mérhetetlenül szerelmes a pásztor, hogy bármire képes, amire a lány megkéri; a harmadikon leírásokat olvashatunk, hogy miként lehet csontokat, csontvázakat hamisítani; a negyedik utasításokat tartalmaz egy Artúr nevű inashoz, hogy miként csempeessen „*bizonyos dolgokat*” egy hajóroncs bordái közé – és így tovább.

Azt hiszem, immár mindenki láthatja, miről van szó: egyrészt valakik (nyilván egyetemista ifjuncok) megtréfálták az alighanem saját korában közismerten Egyiptombolond Bujáky grófot, másrészt ugyanezek a személyek megpróbálták elhitetni az utókorral, hogy a grófot voltaképpen senki nem csapta be, hanem valós alapú, korszakalkotó régészeti felfedezést tett. Az sem kizárható, hogy a grófot magát is ők találták ki (ennek majd alkalomadtán nem árt esetleg utánanézni). Márki Sándor professzor nagy valószínűséggel leleplezte az összeesküvést, de a levéltárakban itt-ott elhelyezett dokumentumtöredékekről vagy nem szerzett tudomást, vagy nem akadt nyomukra. Nyomukra akadt viszont egy buzgó jelenkori levéltár-búvár, s közzétéve a fotókat és a gyorsírásos üzenetet az Élet és Tudomány oldalain, felébresztette Csipkerózsika-álmából az összeesküvést. A tudományos közélet szereplői pedig ráharaptak...

Az úgy, az én véleményem szerint, nem tanulság nélkül való, nem volna hát ostobaság tovább foglalkozni vele – tudománytörténeti szempontból, persze. Azonban, ha jobban belegondolok, arra kell jutnom, hogy lehet, mégsem érdemes törődni ilyesmivel. Vagy mégis? Nem vagyok egy elgondolásaiban tántoríthatatlan ember – most is éppen ebben a pillanatban jutott eszembe Szerb Antal Pendragon-legendája. Abban Bátky János egy helyen valami olyasmit mond, hogy ő bölcsészdoktor, azaz egy ember, aki olyan dolgokkal foglalkozik, amikről más, normális embernek eszébe sem jut, hogy foglalkozni kellene, vagy egyáltalán foglalkozni lehet velük. Nem pontosan így mondja, de hasonlóképpen.

Ezzel én be is fejezném. Nem tudom, érthető-e, amit írtam. Megpróbáltam úgy írni, mintha előadást tartanék, ami nem is olyan könnyű, mint gondolnák (bár ezzel Önök nagy valószínűséggel tökéletesen tisztában vannak). Megoldottam a sólyom-dombi nevezetes lelet kérdését, de nem érzek örömet. Egy fikarcnyit se. Csak azt érzem, hogy félek. Attól félek, vajon mit szól majd ehhez az egészhez Kelemen Klaudia Katalin, a feleségem, ha hazatér Skóciából? Nem fog-e megsértődni? Nem fogja-e (teljes joggal) úgy érezni, hogy ismét olyasmit halásztam el az orra előtt, ami őt illetné? És nem akarok újra halálosan és véglegesen összeveszni vele, mert (higgyék el) sokkal többet veszíthetek ezáltal, mint amennyit azzal nyertem, hogy megoldottam egy tudományos problémát. (Ha megoldottam egyáltalán.)

Vagy tévednék?